

Forfatningsret

Absolutte rettigheder

Rettigheder, som under ingen omstændigheder kan fraviges eller gøres indgreb i.

Acta jure gestionis

Jure gestionis handlinger er handlinger af kommerciel karakter. En sådan handling foretaget af staten nyder ikke immunitet. En jure gestionis handling kan f.eks. være leje af fast ejendom.

Acta jure imperii

Jure imperii handling er handlinger foretaget af staten og diplomater (eller andre repræsentanter for staten). En sådan handling nyder immunitet, hvorfor staten ikke kan holdes ansvarlig ved en fremmed stats domstol. Det er dog muligt f.eks. at gøre et erstatningsansvar gældende ved domstole i den stat, der har krænket folkeretten. En jure imperii handling kan f.eks. være lovgivning, opkrævning af skatter eller handlinger vedrørende udenrigspolitik.

Anordninger

Anordninger (også kaldet bekendtgørelser) er regler i et regelsæt udstedt af administrationen, der er bindende for borgerne, ligesom almindelig lov. Administrationens udstedelse af reglerne sker ofte efter bemyndigelse i lovregler. Nogle anordninger underskrives af monarken ("Kongelige anordninger"), men det gør ingen forskel for retsvirkningerne.

Anstaltsanordninger

Anstaltsanordninger er anordninger uden udtrykkelig hjemmel, der fastlægger nærmere regler for forholdet mellem institutionerne og borgerne. Anstaltsanordninger gør, at anstalterne, som f.eks. omfatter statslige institutioner inden for undervisning, børne- og ældreområdet, kulturlivet, sundhedsområdet mv., kan opfylde deres primære formål ved at fastsætte regler, der sikrer dette. Retten til at fastsætte anstaltsanordninger uden udtrykkelig hjemmel er fastslået i retspraksis, se f.eks. U 1988.731/2 Ø, hvor et bibliotek kunne forbyde borgerne at tage hunde med ind på biblioteket, og U 2001.83 H, hvor et AMU-center kunne bortvise en elev for overtrædelse af centrets ordensregler.

Anticiperet selvforsvar

En stat har ret til at udøve selvforsvar, selvom et angreb endnu ikke har fundet sted. Det kaldes anticiperet selvforsvar. Det kræver, at et angreb er nært forestående.

Basislinje

Basislinje er den linje langs en stats kyst, hvorfra statens territorialfarvand skal beregnes

Bilateral traktat

En traktat, som er indgået mellem to stater.

Deklaratorisk teori

Anerkendelsen af en given stat er alene en politisk handling. Det afgørende er, om den pågældende stat i realiteten opfylder de almindelige statskriterier.

Den parlamentariske immunitet

Beskyttelse mod tiltalerejsning og frihedsberøvelse

Den parlamentariske immunitet fremgår af grundlovens § 57 og består af to led. Ifølge § 57, 1. pkt., skal Folketinget give samtykke til tiltalerejsning og frihedsberøvelse af et folketingsmedlem, medmindre vedkommende gribes på "fersk gerning". Formålet med dette er at sikre folketingsmedlemmernes deltagelse i folketingsarbejdet, samt sikre mod eventuelt misbrug fra regeringen. Det antages, at et samtykke til tiltalerejsning også indeholder et samtykke til en eventuelt efterfølgende frihedsstraf, men i praksis har Folketinget givet et fornyet samtykke i sådanne situationer.

Beskyttelse af den parlamentariske ytringsfrihed

Ifølge § 57, 2. pkt., kan intet folketingsmedlem drages til ansvar for sine ytringer i Folketinget, uden dets samtykke. Formålet med dette er at sikre en fri og levende politisk debat. "Ytringer" skal forstås som enhver form for meningstilkendegivelse (mundtligt, skriftligt, symbolsk etc.), dog ikke konkrete handlinger, der i sig selv er strafbare, som f.eks. et voldeligt overfald på en kollega. Dernæst skal "Folketinget" forstås som et funktionelt, og ikke et stedligt kriterium, hvilket vil sige, at beskyttelsen gælder i forbindelse med folketingsarbejdet, uanset om det foregår i folketingssalen, på Christiansborg eller et tredje sted. Fremsætter et folketingsmedlem aktivt sin ytring på ny, uden for folketingsarbejdet, er vedkommende dog ikke længere beskyttet af § 57, 2. pkt. I praksis er Folketinget meget tilbageholdende med at give samtykke til sager under § 57, 2. pkt.

Derogation

Derogation betyder (delvis) ophævelse/fravigelse af en lov.

Når man taler om delegation af lovgivningskompetence, kan dette også omfatte en bemyndigelse til at fravige eller ændre en lov, kaldet delegation med *derogatorisk kraft*. Hvis delegationen inkluderer en ret til at fravige selve bemyndigelsesloven, kaldes det for en delegation med *svag derogation*. Hvis delegationen inkluderer en ret til at fravige andre love end bemyndigelsesloven, kaldes det for en delegation med *stærk derogation*.

Desvetudo

Desvetudo er betegnelsen for, at en retsnorm ophæves, fordi der dannes en retssædvane, som strider imod retsnormen.

Diskontinuitetsprincippet

Diskontinuitetsprincippet følger af grundlovens § 41, stk. 4. Diskontinuitetsprincippet har betydning i forhold til folketingsåret, der løber fra den første tirsdag i oktober til den følgende første tirsdag i oktober året efter, jf. grundlovens § 36, stk. 1.

Diskontinuitetsprincippet har den betydning, at lovforslag og forslag til andre beslutninger, der ikke er vedtaget inden folketingsårets afslutning, automatisk bortfalder. Dette betyder, at lovforslag og forslag til andre beslutninger skal fremsættes og behandles på ny i det nye folketingsår.

Domstolenes organisatoriske, funktionelle og personelle uafhængighed

Grl § 3, 3. pkt., fastslår, at "den dømmende magt er hos domstolene", for at sikre, at opgaverne varetages af uafhængige organer, da dette er en garanti mod magtmisbrug fra den udøvende magt, jf. Montesquieus magtadskillelelsesteori.

Man skelner typisk mellem tre forskellige aspekter af domstolenes uafhængighed; den organisatoriske, den funktionelle og den personelle uafhængighed.

Den organisatoriske uafhængighed

Domstolenes organisatoriske uafhængighed følger af Grl § 61, hvor det hedder *"Den dømmende magts udøvelse kan kun ordnes ved lov. Særdomstole med dømmende myndighed kan ikke nedsættes."*

Denne uafhængighed er todelt.

I henhold til Grl § 61, 1. pkt., skal alle regler om domstolenes organisation fastsættes direkte i loven, hvilket betyder, at regeringen ikke har beføjelse til administrativt at regulere domstolenes organisation og virksomhed. Formålet med dette er at værne om domstolenes uafhængighed af regeringen.

Efter Grl § 61, 2. pkt., indebærer, at der ikke kan nedsættes særdomstole med dømmende myndighed, dvs. nedsættelse af domstole til pådømmelse af en allerede foreliggende sag. Begrundelsen for, hvorfor det ikke er hensigtsmæssigt at oprette særdomstole med dømmende myndighed er, at udvælgelsen af dommere kan ske på baggrund af deres holdning til den eller de sager, som skal afgøres. Hvis regeringen for eksempel havde mulighed for at udpege dommere med henblik på at sikre, at afgørelserne er i overensstemmelse med regeringens ønsker, ville dette være problematisk. Grl § 61, 2. pkt., er dog ikke til hinder for, at der kan oprettes særdomstole med undersøgende myndighed, også kaldet undersøgelseskommissioner.

Den funktionelle uafhængighed

Dommernes funktionelle uafhængighed følger af Grl § 64, 1. pkt., hvor det fremgår, at *"Dommerne har i deres kald alene at rette sig efter loven"*. Denne bestemmelse medfører, at dommerne ikke skal lytte til politikere eller andre om, hvordan sager skal afgøres, men kun skal rette sig efter loven. Ordet "loven" omfatter ikke kun formel lov, men også andre almindeligt anerkendte retskilder. Det sker dog også til tider, at domstolene påtager sig en retsskabende rolle ved at fortolke eksisterende regler i lyset af teknologisk og samfundsmæssig udvikling eller i forhold til nye problemer.

Den personelle uafhængighed

Dommernes personelle uafhængighed vedrører reglerne om udnævnelse af dommerne samt dommernes beskyttelse mod afskedigelse og forflyttelse, og har til formål at understøtte dommernes funktionelle uafhængighed, da denne uafhængighed forhindrer, at man kan påvirke en dommer ved trussel om afskedigelse eller forflyttelse.

Reglerne om udnævnelse af dommere findes ikke i grundloven, men domstolene blev sikret afgørende indflydelse på dommerudnævnelserne ved lov nr. 402 af 26. juni 1998, hvorefter der blev oprettet et dommerudnævnelsesråd, der afgiver indstilling til justitsministeren om besættelse af dommerstillinger, jf. Rpl § 43 a. Desuden udpeges Højesterets præsident også

af Højesterets dommere selv. Således har domstolene størst indflydelse på dommerudnævnelser.

Beskyttelsen mod afsættelse og forflyttelse fremgår af Grl § 64, 2. og 3. pkt., hvorefter en dommer kun kan afskediges eller forflyttes ved dom, når dommeren først er udnævnt. En undtagelse til dette er, at de kan afskediges fra de fylder 65, men i så fald skal de stadig have løn i perioden indtil de alligevel ville blive afskediget på grund af opnåelse af den pligtige pensionsalder for dommere (70 år). Endvidere kan de som udgangspunkt afskediges eller forflyttes, såfremt der er tale om en større omorganisering af domstolene.

Dronningerunde

"Dronningerunden" er en betegnelse, der anvendes i forbindelse med forhandlinger om dannelsen af en ny regering i Danmark. Det foregår efter alle folketingsvalg samt, hvis en regering er gået af uden at udskrive valg.

Som udgangspunkt har den siddende statsminister ansvaret for at styre processen, som går ud på, at alle partier, der er valgt ind i Folketinget, afleverer deres råd til dronningen om, hvem der bør lede forhandlingerne om en ny regering. Denne person kaldes en "kongelig undersøger". Når partierne har givet deres råd til hoffet, bliver de videregivet til Statsministeriet, og statsministeren vælger herefter, hvordan rådene skal fortolkes og hvem der skal udpeges til kongelig undersøger. Altså har dronningen blot en formel rolle i processen. Statsministeren vælger oftest den person som kongelig undersøger, der har et klart flertal bag sig. Den kongelige undersøger har initiativet i den efterfølgende proces, hvor vedkommende skal forhandle med de politiske partier i Folketinget for at danne en ny regering. En vigtig regel er her, at der ikke må udnævnes en regering, som forventes at blive mødt med et mistillidsvotum straks efter udnævnelser. Hvis forhandlingerne lykkes, og der dannes en regering, vil Dronningen invitere den nyudnævnte statsminister til at præsentere regeringen på Amalienborg. Denne ceremoni kaldes "dronningerunden", fordi det er her, at de nye ministre præsenteres for Dronningen og den kongelige familie.

Dronningerunden er en politisk praksis. Der er ikke tale om en retssædvane, da den ikke er juridisk bindende.

Eksekutionsimmunitet

En særlig retsstilling, som beskytter imod tvangshåndhævelse fra andre stater.

Ekspropriation

Ekspropriation er tvungen afståelse af en borgers ejendom. Grundlovens § 73 yder i denne forbindelse en vis beskyttelse mod et sådan indgreb i borgernes ejendomsret. Først og fremmest, skal indgrebet dog have karakter af ekspropriation. Det kræver, at følgende tre krav alle er opfyldt:

For det første skal indgrebet være rettet mod ejendom.

For det andet skal indgrebet i ejendom have karakter af en afståelse – og ikke blot en erstatningsfri regulering.

For det tredje skal ejendomsindgrebet være rettet mod en beskyttet ejer.

Efter omstændighederne kan der inddrages andre synspunkter i bedømmelsen.

Når disse betingelser er opfyldt, og der derfor er tale om en ekspropriation, beskytter grundlovens § 73 borgerens ejendomsret, således at denne kun kan gennemføres på visse betingelser. Mere præcist opstiller § 73, stk. 1, 2. og 3. pkt., at ekspropriative indgreb kun kan ske ifølge lov, hvor det kræves af almenvellet og mod fuldstændig erstatning til den ramte ejer.

Ekstern selvbestemmelse

Ekstern selvbestemmelse er en ret til at løsrive sig fra moderstaten, også imod dennes vilje, og danne en uafhængig stat

Forfatningsretlig sædvane

En forfatningsretlig sædvane/praksis spiller en vigtig rolle i forfatningsretten. En forfatningsretlig sædvane opstår, når en eller flere handlinger fra en relevant myndighed, fortætter sig til en retligt bindende norm. Ud over at der skal være en bestemt ensartet adfærd, skal der også hos myndigheden bestå en subjektiv forståelse af, at man er retligt forpligtet til at handle efter normen. Endelig skal adfærden have en hensigtsmæssig karakter.

Forfatningsretlige sædvaner kan inddeles i tre kategorier:

- Retssædvaner, der **ændrer** grundloven
- Retssædvaner, der **fortolker** grundloven
- Retssædvaner, der **supplerer** grundloven

Denne kategorisering har stor betydning i forhold til retssædvanens betydning. Der er i litteraturen bred enighed om, at retssædvaner, der ændrer grundloven, dvs. isoleret set er i strid med grundloven, befinder sig på grundlovsniveau. Den simple forklaring på dette er, at ellers ville retssædvanen ikke kunne fravige grundlovens ordlyd.

Retssædvaner, der fortolker grundloven, antages også at befinde sig på grundlovsniveau. Forklaringen her er, at disse præciserer grundlovens ordlyd og anvendelsesområde.

Retssædvaner, der supplerer grundloven, befinder sig på almindeligt lovsniveau, hvilket vil sige et trin under grundlovsniveau.

Formel og materiel ytringsfrihed

Formel ytringsfrihed

Indebærer, at der ikke må ske forudgående censur. Det vil sige, at man har en grundlovssikret rettighed til at udtale sig uden først at skulle indhente tilladelse fra en offentlig instans. Formel ytringsfrihed sørger således for, at man frit kan ytre sig uden forudgående tilladelse. Dette betyder dog ikke, at man ikke senere kan være ansvarlig for sine udtalelser. Den formelle ytringsfrihed er omfattet af grundlovens § 77.

Materiel ytringsfrihed

Udtryk for, at der for ytringer ikke kan fastsættes efterfølgende sanktioner i form af f.eks. straf. Det er den overvejende opfattelse i juridisk teori, at grundlovens § 77 ikke beskytter den materielle ytringsfrihed.

Forrangsprincip

Efter EU-retten gælder et forrangsprincip, hvorefter EU-retten har forrang for national ret (også national forfatningsret) i medlemsstaterne. Efter dansk statsret er dansk ret imidlertid primær i forhold til EU-retten. Dette følger af, at EU-regler alene er gyldige i dansk ret og kun går forud for danske retsregler, for så vidt dette følger af dansk ret inden for grundlovens rammer.

Fortolkningsregel, formodningsregel og instruktionsregel

Ved tvivl om, hvorvidt dansk ret er i overensstemmelse med traktatmæssige forpligtelser, anvendes tre hjælpeprincipper til fortolkning:

1. Fortolkningsreglen: hvis der er fortolkningstvivel vedrørende regler, skal de fortolkes på en måde, der bringer dem i overensstemmelse med Danmarks internationale forpligtelser.
2. Formodningsreglen: de danske domstole og andre retsanvendende myndigheder, skal tage højde for, at lovgivningsmagten ikke antages at ville handle i strid med Danmarks internationale forpligtelser.
3. Instruktionsreglen: det bør tilstræbes, at det forvaltningsretlige skøn udøves i overensstemmelse med Danmarks internationale forpligtelser.

Frihedsrettigheder og ydelsesrettigheder

Frihedsrettigheder

Hovedparten af rettighederne i Grundloven og EMRK er frihedsrettigheder, som har til formål at sikre det enkelte individs udfoldelsesmuligheder. Rettighederne omfatter bl.a. ytringsfrihed, religionsfrihed, politisk uafhængighed, forsamlingsfrihed og foreningsfrihed.

Der kan sondres mellem to typer frihedsrettigheder; de personlige og de politiske frihedsrettigheder.

De personlige frihedsrettigheders primære formål er at beskytte individet mod vilkårlige indgreb fra statsmagten. Som eksempel hertil kan nævnes grundlovens §§ 71, 72 og 73.

De politiske frihedsrettigheders primære formål er at sikre, at reglerne om Folketingsvalg, folkeafstemninger, ministeransvar mv. fungerer i overensstemmelse med hensigten, og at sikre den frie udveksling i samfundet af synspunkter og holdninger. Som eksempler hertil kan nævnes grundlovens §§ 77, 78 og 79.

Ydelsesrettigheder

Ydelsesrettigheder giver individet positive krav mod staten. Disse krav omfatter navnlig retten til økonomiske og sociale ydelser fra staten, men kan også være i form af retlige ydelser. Det er op til lovgivningsmagten at bestemme, hvordan disse krav skal opfyldes. Som eksempler herpå kan nævnes grundlovens § 75, stk. 2, § 76 og §§ 3 og 64.

Grundlovsændring

Den almindelige grundlovsændringsprocedure følger direkte af grundlovens § 88. En grundlovsændring kan også opstå ved en forfatningsretlig sædvane/praksis. En forfatningsretlig sædvane kan enten præcisere, supplere eller ændre grundloven. Sidstnævnte udgør med sikkerhed en sædvane på grundlovsniveau, hvorfor den kun kan ændres efter proceduren i grundlovens § 88 eller ved dannelse af ny praksis på grundlovsniveau.

Identitetsprincippet

Ifølge Grl § 41, stk. 2, kan et lovforslag kun vedtages efter tre behandlinger i Folketinget. Identitetsprincippet går ud på, at et lovforslag ikke må ændres så meget i løbet af de tre behandlinger i Folketinget, at det oprindelige lovforslag ændrer "identitet".

Hvis der f.eks. stilles et lovforslag om, at der skal indføres strengere straffe for tyveri, kan man altså ikke lave et generelt ændringsforslag vedrørende strengere krav for opnåelse af opholdstilladelse i Danmark.

Immunitet

Regler om immunitet er en undtagelse til udgangspunktet om, at stater har fuld jurisdiktion på dets egne områder.

Statsimmunitet

Omhandler rettigheder og privilegier givet til en stat, dens regering, dens repræsentanter og så videre. Statsrepræsentanter (f.eks. minister og ambassadører) er ukrænkelige og nyder immunitet, når de gør ting på vegne af deres hjemstat i udlandet.

Implied powers

Beføjelser som en organisation antages at have, og som er nødvendige for at organisationen kunne fungere, men som ikke er fastlagt udtrykkeligt.

Indre territorialfarvand

Udgøres af farvande på den landvendte side af basislinjerne. F.eks. bugter.

Intern selvbestemmelse

Intern selvbestemmelse er en ret til, inden for visse grænser, at være selvstyrende. Dette gælder f.eks. for Færøerne og Grønland.

Interventionsforbuddet

Et forbud mod indblanding i andre staters indre anliggender, f.eks. dets politiske styresystem.

Jurisdiktion

Jurisdiktion handler om, hvornår en stat har kompetence til at lovgive og forvalte retsregler i en given stat. Jurisdiktion angår også hjemlen til at håndhæve lovgivning ved nationale domstole i forhold til andre stater.

Hovedreglen her er, at staten kan udøve jurisdiktion inden for dets egne landegrænser, og denne regel er absolut. I visse situationer gælder der dog undtagelser, hvorefter stater kan udøve jurisdiktion inden for en anden stats grænser.

Universal jurisdiktion

Universal jurisdiktion betyder, at enhver stat har jurisdiktion. Tanken bag universel jurisdiktion er, at for visse - disse værende særligt alvorlige - forbrydelser skal alle stater have ret til at udøve jurisdiktion, uden at gerningsmandens nationalitet eller gerningsstedet skal have en indflydelse. Et ofte anvendt eksempel på en sådan forbrydelse er pirateri, folkedrab og krigsforbrydelser.

Jus ad bellum

Jus ad bellum omhandler regler, der har til formål at forhindre væbnede konflikter. Reglerne finder anvendelse i en konflikt mellem en eller flere stater.

Udgangspunktet er, at en stat ikke må komme med trusler om anvendelse af magt eller anvende magt over for andre stater.

Se magtanvendelsesforbuddet.

Jus in bello

Jus in bello omhandler regler, der regulerer forholdet mellem stater, når der er en væbnet konflikt. Reglerne kan bl.a. findes i Genève-konventionerne. Formålet med jus in bello er dens hovedregel, som tilsiger, at stater hverken må true eller anvende magt over for andre stater.

Konstitutiv teori

Anerkendelse af en anden stat er afgørende for, om den pågældende stat kan opnå anerkendelse i folkeretlig forstand

Kontrakttraktat

Omhandler specifikke forhold mellem stater. Et eksempel på dette er aftalen mellem Sverige og Danmark om opførelsen af Øresundsbroen.

Korroboration

Korroboration er et eksempel på en retssædvane på grundlovsniveau. Denne praksis betyder, at monarken har mulighed for uden for statsrådet at tilslutte sig regeringens lov- eller beslutningsforslag, hvilket betyder, at stadfæstelsen først sker efterfølgende i statsrådet. Denne retssædvane er derved direkte i strid med grundlovens § 17, stk. 2, idet den ændrer grundloven.

Lovtraktat

Fastætter generelle bestemmelser, f.eks. FN's konvention om tortur

Magtanvendelsesforbuddet

Magtanvendelsesforbuddet omhandler en stats ret til at anvende magt i en konflikt med en eller flere stater. Udgangspunktet er, at der er forbud mod trussel om eller anvendelse af magt mod en anden eller flere stater. Forbuddet er kodificeret i FN-pagtens art. 2, stk. 4.

Forbuddet omfatter bl.a. trussel om - eller brug af - magt mod en anden stats territorium og politiske uafhængighed.

Forbuddet omfatter derimod ikke politisk eller økonomisk magt. Det betyder bl.a., at økonomiske sanktioner mod en anden stat ikke er omfattet af forbuddet. Endvidere regulerer forbuddet ikke en stats anvendelse af magt mod sig egen befolkning.

Magtfordelingsprincippet

Magtfordelingsprincippet er fundamentalt i den danske forfatningsordning. Dette princip giver sig til udtryk i grundlovens § 3. Grundlovens § 3 fordeler den lovgivende magt til kongen (regeringen) og Folketinget i forening, jf. stk. 1, den udøvende magt til kongen (regeringen), jf. stk. 2, og den dømmende magt til domstolene, jf. stk. 3.

Magtfordelingsprincippet værner om borgernes retssikkerhed ved at sikre uafhængighed mellem instanser.

Mellemstatsligt arbejde

Dette angår regler, som alene binder de stater, som har tiltrådt reglerne, f.eks. i form af en konvention. Et eksempel på et sådant samarbejde er Den Europæiske Menneskerettighedskonvention

Ministeransvar

Ministeransvar opdeles i to former for ansvar: ministrenes politiske ansvar og ministrenes retlige ansvar. Hvor ministrenes politiske ansvar er retligt ubundet, således at der ikke gælder nogen juridisk norm for, hvornår en minister skal mødes med kritik eller et eventuelt mistillidsvotum, er ministres retlige ansvar bundet op på ministeransvarlighedsloven.

Politisk ansvar:

Ministrenes politiske ansvar spænder over en bred skala fra uformel kritik af ministrenes ageren til et mistillidsvotum som nævnt i grundlovens § 15. Efter denne bestemmelse kan Folketinget gøre sin mistillid til en minister gældende ved en simpel flertalsbeslutning, og grundloven indeholder ingen bestemmelser om, at en sådan beslutning skal vedtages i en bestemt form. Derudover er det politiske ansvar som nævnt retligt ubundet på den måde, at der ikke gælder nogen regel om, hvilke forhold der kan lægges til grund ved vurdering af, om en minister skal mødes med et mistillidsvotum. Det samme gør sig gældende ved andre misbilligende reaktioner fra Folketingets side over for en minister, og det politiske ansvar for ministre spænder således meget bredt.

Retligt ansvar:

Udover at være bundet af loven (ministeransvarsloven) er ministrenes retlige ansvar kendetegnet ved strafferetlig tiltale mod ministeren med Rigsretten som dømmende instans. Rigsretten består af op til 15 højesteretsdommere og et tilsvarende antal lægdommere, der er valgt af Folketinget, jf. grundlovens § 59.

Mistillidsvotum

Et mistillidsvotum efter Grl § 15 er en afstemning i Folketinget, hvor medlemmerne tager stilling til, om de har tillid til en minister eller en statsminister. Hvis et flertal udtrykker mistillid, skal ministeren træde tilbage. Hvis flertallets mistillid er rettet mod en statsminister skal enten hele regeringen gå af eller statsministeren skal udskrive nyvalg. I praksis stemmes der sjældent om et mistillidsvotum mod en fagminister, da ministeren ofte selv har valgt at gå af inden eller statsministeren har afskediget den pågældende minister, jf. Grl § 14, 1. og 2. pkt.

For at en beslutning kan anses for at være et mistillidsvotum i henhold til Grundloven, er det en betingelse, at beslutningen indeholder udtrykket "mistillid", eller at det på anden måde klart fremgår, at beslutningen er tænkt som et mistillidsvotum - ellers er der ikke pligt til at drage parlamentariske konsekvenser i overensstemmelse med Grl § 15.

Multilateral traktat

En traktat, som er indgået mellem flere end to stater.

Negativ parlamentarisme

I Danmark har vi negativ parlamentarisme, hvilket kan udledes af grundlovens § 15. Det følger af bestemmelsen, at en person kan være minister, såfremt der ikke er et flertal mod ham eller hende. En statsminister kan således blive siddende, så længe der ikke er flertal imod ham eller hende. Negativ parlamentarisme står i modsætning til positiv parlamentarisme, hvor der kræves et flertal for personen. Positiv parlamentarisme bruges f.eks i EU.

Negative rettigheder

En ret til ikke at blive udsat for noget, f.eks. ekspropriation

Overstatsligt samarbejde

Angår regler, som gælder for alle medlemslande af samarbejdet. Det mest oplagte eksempel er EU, hvor regler kan vedtages, uden at skulle godkendes i de nationale parlamenter.

Persistent objector

Det antages, at hvis en stat vedvarende protestere mod at blive af dannelsen af en retssædvane ikke vil blive forpligtet til at følge denne retssædvane, såfremt den alligevel bliver dannet og fulgt af andre stater.

Persona non grata

Latin for uønsket person. Betyder i en folkeretssammenhæng, at modtagerstaten af en diplomatisk repræsentant på et hvilket som helst tidspunkt, og uden begrundelse, kan meddele udsenderstaten af repræsentanten (dvs. diplomaten), at vedkommende er uønsket og derfor hjemkaldes.

Positiv og negativ foreningsfrihed

Den positive foreningsfrihed vedrører friheden til at melde sig ind i en forening. I Danmark fastsætter grundlovens § 78, at man har ret til at danne eller melde sig ind i en forening. Derimod beskytter grundlovens § 78 ikke den negative foreningsfrihed - retten til at stå uden for en bestemt forening.

EMRK artikel 11 beskytter retten til at stå uden for en bestemt forening. Det vil sige, at man som udgangspunkt har ret til ikke at melde sig ind i en forening. Beskyttelsen er dog ikke absolut, idet en privat medlemspligt kan være lovlig. Dette gælder f.eks. medlemskab af en grundejerforening. Den negative foreningsfrihed kan bl.a. være relevant på arbejdspladser, hvor det tidligere er blevet afgjort, at en ansat har ret til ikke at melde sig ind i bestemt fagforening. I dansk ret befinder EMRK sig lige under grundloven, men over almindelig lov i den retlige trinfølge. Dette følger af forrangsprincippet, der gælder ved EU-retsakter, der er umiddelbart anvendelige og har direkte virkning.

Positive rettigheder

En ret til at gøre noget, f.eks. retten til ytringsfrihed.

Ratifikation af traktat

Traktater ratificeres igennem en 2-trins procedure. Først skal staten undertegne traktaten, og derefter bekræftes. I Danmark kræver bekræftelsen f.eks. Folketingets samtykke. Traktaten er således ikke bindende, så længe den kun er undertegnet.

Ratione persona

Ratione persona indebærer, at en særlig gruppe personer har personlig immunitet. Det betyder, at disse personer er beskyttet mod f.eks. strafferetlig retsforfølgelse. Immuniteten beskytter både private og officielle handlinger. Beskyttelsen tilfalder kun personer, der er meget tæt knyttet til en stats suverænitet, herunder en siddende statsleder eller minister.

Regeringsprærogativ

Regeringsprærogativer er særlige rettigheder eller kompetencer, som grundloven har tillagt kongen (regeringen). Dette er f.eks. retten til at udnævne og afskedige ministre, indgå traktater eller at udskrive valg. Disse prærogativer modsvares af, at Folketinget kan stille et mistillidsvotum over for regeringen eller en eller flere ministre. Det særlige ved regeringsprærogativerne er, at hverken domstolene eller Folketinget kan blande sig i udøvelsen af disse, da de netop er tilskrevet regeringen i grundloven. Dette er der bred enighed om i litteraturen, jf. dog anderledes Zahle.

Repræsentationsprincippet

Giver jurisdiktion over handlinger, som staten ellers ikke ville have jurisdiktion over, hvis staten afslår at udlevere vedkommende.

Retsstatsprincippet

Ifølge retsstatsprincippet er alle lige for loven, hvilket især betyder, at staten ikke kun skal sørge for håndhævelsen af loven, men også selv skal overholde lovens grænser, udøve magt i overensstemmelse med demokratiske værdier og grundlæggende rettigheder, og være underlagt uafhængig og upartisk domstolskontrol. Dette princip kaldes også "rule of law".

Selvforsvar

En stat har ret til selvforsvar, hvilket bl.a. kommer til udtryk i Nicaragua-sagen (1986).

Der er dog en række kumulative betingelser, der skal være opfyldt, før en stat har ret til selvforsvar. Der skal således være tale om:

- et væbnet angreb
- mod en medlemsstat af FN
- selvforsvaret skal være nødvendigt og proportionalt, og
- selvforsvaret må kun udføres indtil FN's sikkerhedsråd har foretaget nødvendige foranstaltninger til at opretholde sikkerheden.

Singulær lovgivning

Begrebet "singulær lovgivning" er relevant i forhold til magtfordelingen efter grundlovens § 3. Bestemmelsens 3. pkt. fastsætter, at den dømmende magt er hos domstolene. Det betyder, at der er retlige grænser for lovgivningsmagtens adgang til at regulere konkrete retsforhold. Som udgangspunkt er det ikke tilladt at lave singulær lovgivning. Dette blev særligt relevant i Tvind-dommen, hvor Højesteret underkendte en lov med henvisning til, at loven var singulær lovgivning - det vil sige reelt en endelig afgørelse af en konkret retstvist.

Soft law

Soft law er et opsamlingsbegreb, som bruges som betegnelse for bl.a. anbefalinger, deklARATIONER og resolutioner, der giver udtryk for mange staters generelle retsopfattelse, hvor disse ikke er juridisk bindende.

Soft law kan inddrages som et bidrag til fortolkningen af hard law, da de ofte har præg af en politisk karakter. Hard law er bl.a. traktater og retsafgørelser.

Specialitetsprincippet

Betyder, at den pågældende organisation afleder sin kompetence af de stater, som har oprettet organisationen.

Staters immunitet

Staters officielle repræsentanter samt ejendom i fremmede lande er undtaget fra opholdsstatens jurisdiktion. Et klassisk eksempel på dette er ambassader.

Søgsmålsimmunitet

En særlig retsstilling, som beskytter mod søgsmål fra andre stater. Dette kan f.eks. tilkomme statsrepræsentanter, når der er handlet *acta jure imperii*.

Søterritoriet

Udgøres af det ydre og indre territorialfarvand. En kyststat har ret til at bredden af sit ydre territorialfarvand op til 12 sømil, svarende til omtrent 22,22 km.

Terra Nullius

Et territorium, som ikke tilhører nogen.

Territorialhøjhed

Territorialhøjhed er kompetence til at udøve myndighed og fastsætte retsregler over for statens territorium.

Traktat

Wienerkonventionen om traktatretten, artikel 2, stk. 1, litra a, definerer begrebet traktat. Efter denne bestemmelse, forstås en traktat som en mellemfolkeligt overenskomst afsluttet i skriftlig form mellem stater og undergivet folkerettens regler. Dette er uanset, om traktaten består af et enkelt instrument eller to eller flere sammenhørende instrumenter og uden hensyn til dens specielle betegnelse. En traktat skaber rettigheder/forpligtelser for de pågældende stater.

Staters indgåelse

En stat kan indgå en traktat ved at afgive et samtykke, og jf. art. 6 besidder alle stater evnen til at indgå en traktat.

Staters tilbagetræden

Hvis en stat træder tilbage fra en given traktat, hvis bestemmelser minder om retssædvaner, vil den tilbagetrædende stat stadig være bundet af selve retssædvanen.

Universal traktat

En traktat, som kan tiltrædes af alle verdens stater.

Valgbarhed

Man skal opfylde nogle betingelser for at kunne vælges til Folketinget.

Først og fremmest skal man have valgret til det valg, man ønsker at stille op til. Dernæst fremgår det af Grl § 30, at enhver, der har stemmeret, også er valgbar til Folketinget, medmindre vedkommende er "straffet for en handling, der i almindeligt omdømme gør ham uværdig til at være medlem af folketinget". Spørgsmålet om, hvornår en strafbar handling gør personen uværdig i Folketinget, afgøres af Folketinget selv, jf. Grl § 33.

Valgbarheden kan ikke fortabes, før der foreligger en endelig (dansk) dom.

Folketingets afgørelse kan normalt hverken efterprøves af domstolene eller Folketingets Ombudsmand.

Valgret

Også kaldet stemmeret - retten til at stemme ved valg og folkeafstemninger. For at have valgret er det et krav, at man opfylder valgretsbetingelserne, jf. Grl § 29.

De tre positive valgretsbetingelser:

1. Indfødsret
2. Fast bopæl
3. Opnåelse af valgretsalderen

De tre negative valgretsbetingelser:

1. ikke umyndiggjort
2. ikke straffet (gælder ikke længere)
3. ikke modtaget fattighjælp (gælder ikke længere)

Ydre territorialfarvand

Det farvand, som ligger fra basislinjen og 12 sømil ud.